

Thus, in the process of analysis of theoretical problems of feasibility of criminal offences in the field of insurance we defined dialectics of forming of this phenomenon. At the same time, analysing in the process of development to methodology of structural classification of economic criminality in the field of insurance, it is possible to draw conclusion about their division after a level, profile, character, social consequences. Going out the offered classification of economic criminality in the field of insurance, it is possible to define her subject that is a physical or legal person, that straight or mediated violates a current legislation in Ukraine, that is regulate economic processes in the field of insurance.

Key words: *criminal offence, insurance, publicly hazard effects, classification, economic criminality, theoretical ground, financial machinations.*

УДК 347.965

С.О. Іваницький

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРИНЦИП ОРГАНІЗАЦІЇ АДВОКАТУРИ

У статті здійснено наукове дослідження спеціалізації як принципу організації адвокатури. Доведено, що зміст цього принципу полягає, по-перше, у зовнішньому відокремленні органів адвокатського самоврядування, що реалізують різні функції (представницькі, кваліфікаційні, дисциплінарні, контрольно-ревізійні тощо); утворенні й наданні організаційними формами адвокатської діяльності юридичної допомоги у визначених, окремих сферах правовідносин та/або в інституційному відособленні декількох груп суб'єктів усередині адвокатської професії з наділенням їх різним обсягом можливостей надання правової допомоги певних видів; по-друге, у внутрішньому розподілі між структурними підрозділами (департаментами, практиками тощо) вказаних суб'єктів певних вузькопрофільних напрямів роботи, систематичному здійсненні конкретним адвокатом професійної діяльності в межах певної сфери правовідносин. Окреслено види й форми спеціалізації в адвокатурі, а також чинники, що впливають на її ефективність. Досліджено закордонний досвід спеціалізації адвокатів. Надано рекомендації щодо вдосконалення використання найменування спеціалізованого адвоката в Україні.

Ключові слова: *принцип, адвокатура, спеціалізація, адвокатська діяльність, професійна асоціація, правова допомога.*

Постановка проблеми. За роки незалежності український парламент прийняв близько восьмисот первинних законів (без змін та доповнень), що з урахуванням набагато більшого числа підзаконних актів робить практично неможливим для одного адвоката прочитати увесь цей масив, не кажучи вже про засвоєння й дослідження спірних питань судової практики. Кількість, складність і колізійність нормативно-правових актів на національному та міжнародному рівнях виступили об'єктивними умовами запровадження спеціалізації серед адвокатів, визначили неминучість її подальшого

поглиблення для ефективного правового супроводу розвитку суспільних відносин, що ускладнюються й глобалізуються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що деякі аспекти спеціалізації адвокатів досліджували Р.Л. Абель, Є.В. Васковський, І.В. Головань, Й. Дезеле, М. Зандер, Д. Курдельчук, Р. Луксем, Ф.С. Л'юїс, О.Г. Яновська та ін., однак спеціалізація як принцип організації адвокатури дотепер не була предметом самостійного аналізу у вітчизняній науці про адвокатуру, що стримує потенціал її практичного застосування в процесі побудови й функціонування адвокатури України, обумовлюючи необхідність доктринального аналізу в межах представленої праці.

Формування цілей. Метою наукової статті є дослідження спеціалізації як принципу організації адвокатури.

Вклад основного матеріалу. Із семантичного боку поняття «спеціалізація» представляє собою дію і стан зі значенням «спеціалізуватися», тобто набувати певних знань, навичок у якій-небудь галузі науки або техніки; набувати якоїсь спеціальності; закріплюватися за якою-небудь однією спеціальною галуззю, мати спеціальне, особливе призначення [1, с. 1364].

Переваги спеціалізації загальновідомі. За рахунок систематичної роботи над питаннями певної категорії адвокат узмозжив швидше, глибше, якісніше й із меншими витратами опрацювати правові проблеми нових клієнтів. Аналогічним потенціалом володіють створені адвокатами інституційні структури, зокрема, спеціалізовані підрозділи адвокатських об'єднань й органи адвокатського самоврядування.

Зміст спеціалізації як принципу організації адвокатури полягає, поперше, у зовнішньому відокремленні органів адвокатського самоврядування, що реалізують різні функції (представницькі, кваліфікаційні, дисциплінарні, контрольно-ревізійні тощо); створенні й наданні організаційними формами адвокатської діяльності юридичної допомоги у визначених, окремих сферах правовідносин, та/або в інституційному відособленні декількох груп суб'єктів усередині адвокатської професії з наділенням їх різним обсягом можливостей надання правової допомоги певних видів; по-друге, у внутрішньому розподілі між структурними підрозділами (департаментами, практиками тощо) вказаних суб'єктів певних вузькопрофільних напрямів роботи, систематичному здійсненні конкретним адвокатом професійної діяльності в межах певної сфери правовідносин.

Отже, спеціалізація охоплює як сферу адвокатського самоврядування, так і сферу адвокатської діяльності, питання організації роботи адвоката, адвокатських об'єднань. Розглянемо докладніше елементи вказаного принципу.

Закон України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 року, як пам'ятаємо, узагалі не передбачав поняття й системи органів адвокатсь-

кого самоврядування, унаслідок чого більшість властивих їм функцій і повноважень постійно намагалася перебрати на себе ВККА при Кабінеті Міністрів України. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 року (далі - Закон) запровадив інститут адвокатського самоврядування (ст.ст. 8-9, розділи VI-VII Закону), створивши систему органів адвокатського самоврядування на підставі розмежування спеціалізованих представницьких (конференції адвокатів регіону, ради адвокатів регіону, з'їзд адвокатів України, РАУ), кваліфікаційних, дисциплінарних (КДКА регіону, ВКДКА), контрольно-ревізійних (ревізійні комісії адвокатів регіону, ВРКА) функцій.

Реалізація багатьох із цих спеціалізованих функцій за кордоном супроводжується інституційним оформленням ширшого переліку органів адвокатського самоврядування. Наприклад, у європейських країнах (Польща, Німеччина, Литва, Болгарія, Естонія тощо) поширеним є створення окремого дисциплінарного суду.

Частину повноважень щодо поглиблення спеціалізації всередині системи адвокатського самоврядування український закон відносить до компетенції корпоративних органів адвокатури. Так, наприклад, згідно з п. 4 ч. 7 ст. 54 Закону з'їзд адвокатів України затверджує положення про Раду адвокатів України, положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, положення про Вищу ревізійну комісію адвокатури. У частині 1 ст. 55 Закону передбачено, що повноваження і порядок роботи Ради адвокатів України визначаються цим Законом та положенням про Раду адвокатів України, що затверджується з'їздом адвокатів України.

На розвиток законодавчих норм у пункті 8 розділу III Положення про Раду адвокатів України, затвердженого установчим з'їздом адвокатів України від 17.11.2012, закріплено, що рішенням Ради адвокатів України може бути створено інші органи та структури НААУ, що забезпечують її статутну діяльність, які можуть мати статус юридичної особи або відокремленого підрозділу НААУ, або інший. На цьому шляху РАУ створено Комітет захисту соціальних прав адвокатів при НААУ (рішення № 5 від 28.02.2014), Комітет із питань координації надання правової допомоги учасникам антитерористичної операції, членам їх сімей та переселенцям при НААУ (рішення № 175 від 25.10.2014), Комітет експертного забезпечення адвокатської діяльності при НААУ (рішення № 102 від 25.09.2015) та інші.

Чи не найбільш відомою є спеціалізація організаційних форм адвокатської діяльності. Законодавство зарубіжних держав безпосередньо закріплює право адвоката обирати собі спеціалізацію або така можливість небезпосередньо впливає з аналізу його норм. Так, згідно зі ст. 6 «Спеціалізація адвоката» Закону Литви «Про адвокатуру» адвокат має право обрати галузь права, у якій він надає правові послуги (спеціалізація адвоката).

Більш поширеним є другий спосіб правового регулювання аналізованого питання, який характеризується створенням нормативних передумов для вільного вибору адвокатом сфери власної спеціалізації. Так, у ст. 21 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» передбачено, що Центр із надання безоплатної вторинної правової допомоги під час призначення адвоката враховує, зокрема, його спеціалізацію.

У частині 1 ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено широкий вибір видів адвокатської діяльності. У п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону міститься відкритий перелік «інших видів правової допомоги», а ч. 2 ст. 19 Закону конкретизує, що адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, незаборонені законом. У статті 20 Закону уточнюється, що під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, незаборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги.

Завдяки рекламі потенційні клієнти дізнаються про існування спеціалізованих адвокатських об'єднань із корпоративного права, ДТП, стягнення боргів, патентних питань, «бутикових» фірм іншого профілю, індивідуальну практику адвокатів у сфері кримінального права тощо.

У державах англосаксонської правової сім'ї поширеною є спеціалізація з надання правових послуг уряду, державним і комунальним органам.

Економічні й криміногенні особливості кожної країни визначають національну самобутність видів спеціалізації її адвокатів. В африканській Гані, що експортує на світовий ринок какао, деревину й алмази, матеріальною основою юридичної практики є земельне право, що за образним висловлюванням Р. Лукхема, стало хлібом й маслом для адвокатів [2, с. 100].

У Найробі (Кенія), де високий рівень вуличних грабежів й певний час існував притік іноземних туристів, окремі місцеві адвокати успішно розвинули практики захисту обвинувачених у грабежі [3, с. 190].

Вказані суб'єкти надають правову допомогу вузькопрофільного характеру. Їх ім'я (найменування) часто асоціюється із досконалим знанням певних галузей права.

Причому такі адвокати більшою мірою підвладні ризикам, пов'язаним із істотним зменшенням попиту на специфічні знання. Уцьому випадку життєво необхідною стає корекція або кардинальна зміна спеціалізації. Економічні катаклізми останнього десятиріччя неодноразово змушували українських адвокатів залишати напрацьовані практики, освоювати нові обрії. У швидкозмінюваному світі гнучкість спеціалізації перетворилася на чинник забезпечення успішної, довготривалої професійної діяльності.

Одним із напрямів підвищення ефективності спеціалізації в межах організаційних форм адвокатської діяльності є автоматизація процесу

оформлення правової документації із залученням до виконання стандартизованих, механічних, шаблонних операцій середнього юридичного персоналу. Фахівці найвищої кваліфікації мають здійснювати загальне керівництво, контроль й окремі складні заходи, зокрема на завершальному етапі роботи.

При всьому різноманітті форм спеціалізації адвокатської діяльності в сучасному світі вона зводиться, в основному, до трьох різновидів – спеціалізація сферою правовідносин, клієнтурою або їх поєднанням у різних пропорціях.

Основними типами клієнтів є люди і компанії. Багато вчених вказані різновиди клієнтів узяли за основу розмежування «класичної» і «бізнес-адвокатури». Практично в усіх країнах світу компанії розглядаються як більш бажаний, фінансово забезпечений клієнт, що зазвичай є постійним. Натомість люди часто є «клієнтами з одним пострілом», значно проблемнішими й менш платоспроможними.

Спеціалізація клієнтом (компанією) тісно кореспондує із спеціалізацією галуззю права через типові, найбільш затребувані нею сфери правового супроводу (корпоративне, податкове, антимонопольне право тощо).

На рівні міжнародно-правових і національних актів непоодинокими є прямі рекомендації щодо спеціалізації адвокатів із надання допомоги уразливим категоріям клієнтів. Так, у керівному положенні 9 «Принципів і керівних положень щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя», схвалених резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 2012 року, наголошується на необхідності прийняття державами активних заходів для забезпечення того, щоб, коли це можливо, підсудних, обвинувачених і потерпілих, які є жінками, могли представляти жінки-адвокати.

У керівному положенні 11 цього ж документа підкреслюється необхідність створення, коли це можливо, спеціальних механізмів сприяння надання спеціалізованої юридичної допомоги дітям. Юристи, які представляють інтереси дітей, повинні, за необхідності, проходити регулярну перевірку на предмет їх придатності до роботи із дітьми. Указані категорії юристів повинні проходити професійну підготовку та бути поінформованими про права дітей і суміжні питання, отримувати постійну й поглиблену підготовку та бути здатними спілкуватися з дітьми на рівні їх розуміння.

Ключовими чинниками, що впливають на можливість запровадження (поглиблення) спеціалізації, є місцезнаходження суб'єкта надання правової допомоги (а), його розмір (б) й економічна кон'юнктура (в). Розглянемо ці чинники докладніше.

У демографії використовується такий показник, як ступінь урбанізованості [4, с. 61], що характеризує роль міст і питому вагу міських жителів

у структурі населення. Чим він вищий, тим розвинутішою є спеціалізація у правничій професії. У всьому світі міські адвокати зазвичай більш спеціалізовані, ніж сільські, а столичні адвокати мають більш поглиблену спеціалізацію, ніж їх колеги з інших міст. У глобальному масштабі адвокати, які працюють у фінансових центрах світу (Лондон, Нью-Йорк, Франкфурт-на-Майні, Сингапур тощо) часто мають унікальні й вузькі спеціалізації, що нерозвинуті в багатьох національних юрисдикціях.

В Україні чим далі від столиці й обласних центрів, тим частіше можна зустріти адвоката-універсала, який має загальну практику. Спеціалізація, певним чином, є «розкішшою», яку можуть дозволити собі ті адвокати, які мають достатню кількість платоспроможних клієнтів зі специфічними потребами. Клієнтів більше там, де більше мешкає людей. Та й навіть велике місто не гарантує стабільної клієнттури через сильну конкуренцію. У висококонкурентному середовищі адвокати часто змушені «хапатися» за будь-яку роботу, щоб не залипитися без «пшмака хліба», зокрема й за справи, у яких вони не мають достатнього досвіду чи кваліфікації. З огляду на те, що не всі з них добросовісно виконують свої обов'язки, така праця на новому фронті створює додаткові ризики для інтересів довіритель.

Із збільшенням розміру юридичної практики розширюються можливості спеціалізації її підрозділів. Найбільші адвокатські фірми створили потужні спеціалізовані департаменти, відділи, практики тощо, які спроможні на найвищому рівні виконувати значні обсяги вузькопрофільної правової роботи.

На відміну від України, де кожен адвокат може довільно проголосити будь-яку кількість спеціалізацій, у багатьох зарубіжних країнах шитання ідентифікації адвоката як спеціалізованого має сувору й ретельну регламентацію. Використання найменування спеціалізованого адвоката справедливо розглядається як достовірне підтвердження наявності особливих знань, досвіду чи компетентності у певній галузі, засіб покращання видимості для клієнтів, а отже заслужена конкурентна перевага. Своєрідна «гарантія якості».

Так, у Німеччині детальний порядок використання найменування спеціалізованого адвоката регламентується окремим законом (Fachanwaltsordnung – далі FAO). Його може бути надано у сфері адміністративного, податкового, соціального, трудового, медичного, транспортного, сімейного та деяких інших галузей права [5].

Дозвіл на використання найменування спеціалізованого адвоката надається комісією, члени якої для кожної зі спеціальностей призначаються правлінням палати адвокатів. Призначені адвокати можуть бути членами кількох комісій, при цьому кілька палат адвокатів можуть утворювати спільні комісії (§ 17 FAO, § 43cBRAO).

Претендент на отримання найменування спеціалізованого адвоката, яке видається не більше ніж із трьох галузей права, повинен продемонструвати наявність особливих теоретичних знань і практичного досвіду. Особливі теоретичні знання підтверджуються проходженням спеціального курсу навчання (§ 4 FAO), тривалість якого відрізняється залежно від напрямку спеціалізації. Практичний досвід полягає в особистому супроводженні адвокатом протягом останніх трьох років певної кількості правових випадків визначеної категорії. Наприклад, у галузі адміністративного права адвокат має провести 80 випадків, із яких мінімум 30 судових процесів; 120 випадків слід супроводити у сфері сімейного права, із яких мінімум 60 судових процесів (для всіх напрямів спеціалізації зазвичай встановлено додаткові кількісні вимоги належності наданої правової допомоги до різних підгалузей і інститутів відповідної галузі права) тощо.

Після отримання найменування спеціалізованого адвоката він повинен протягом визначеної кількості годин щорічно підвищувати кваліфікацію у своїй галузі. У випадку невиконання цього обов'язку – дозвіл може бути відкликано.

У Франції адвокат, який має не менше чотирьох років професійної практики, може звернутися до регіонального центру професійної підготовки для отримання сертифіката спеціалізації. Рішення про його видачу приймає журі, до складу якого входять чотири члени – судді; два адвокати, які мають сертифікати відповідної спеціалізації; професор чи викладач, які відповідальні за юридичну освіту в галузі спеціалізації.

Встановлено 26 різновидів спеціалізації (спортивне, страхове, публічне, аграрне, екологічне право тощо). Адвокат може порушити клопотання перед комісією про зазначення в сертифікаті спеціалізації вказівки на більш вузький напрям спеціалізації. Реєстраційні збори з кандидатів, пов'язані з оплатою компенсацій членам журі та інших витрат, складають 960 євро [6, с. 6, 8, 10].

У 2012 році налічувалося 11 074 спеціалізованих адвокатів. Близько 2/3 французьких адвокатів спеціалізуються в галузях права, що пов'язані із наданням порад компаніям. Найбільш затребуваною є спеціалізація з права соціального забезпечення (17,3%), податкового права (14,4 %), права компаній (13 %).

Прослідковується сильна географічна концентрація: десять колегій адвокатів об'єднують половину спеціалізованих адвокатів; у Парижі – 2 349 (21 %). У дев'яти колегіях вони відсутні [7, с. 3, 31].

Більш ліберальний режим функціонує в Люксембурзі. Рада колегій адвокатів Люксембургу веде перелік переважних видів діяльності (*liste des activités préférentielles*), що дозволяє громадянськості зорієнтуватися й обрати адвоката, який спеціалізується з надання правової допомоги певних видів.

Занесення до цього переліку відбувається за добровільним волевиявленням адвоката й не є предметом контролю знань із боку Ради колегії [8, с. 567].

Допускається зазначення не більше п'яти переважних видів діяльності, при цьому Рада колегії може відмовити або скасувати запис переважної діяльності у випадку, якщо в адвоката вочевидь відсутні підстави для цього в частині теоретичної підготовки чи професійного досвіду.

Як бачимо, люксембурзький підхід більшою мірою орієнтується на добросовісність адвоката, залишаючи професійній асоціації право відхилення кандидатур тих, хто «зловживає довір'ям».

Серед пострадянських країн цікавим є досвід Грузії. Особа, яка бажає отримати доступ до професії адвоката, складає письмовий тест, що може бути загальним або спеціалізованим. Останній включає тест з кримінального або цивільного права. Згідно з ч. 8 ст. 11 Закону Грузії про адвокатуру від 20.06.2001 адвокат, який склав тест зі спеціалізації, отримує право практикувати у відповідній галузі [9, с. 204].

В Україні ж можливість проголошення адвоката фахівцем чи не в кожній галузі права обмежується лише його творчою уявою та сумлінням. Не заглиблюючись у проблему асиметричної інформації, від якої потерпає адвокатська клієнтура на всіх континентах, звернімо увагу на непоодинокі випадки неякісного надання адвокатами послуг, що стають предметом розгляду органів дисциплінарної юрисдикції.

Світова практика вирішення проблеми недобросовісного інформування клієнтів про власні кваліфікаційні здібності підказує два можливі шляхи її розв'язання: притягнення до відповідальності за недобросовісну рекламу та/або залучення органів корпоративного співтовариства до нагляду за правильним використанням професійних позначень свого фахового потенціалу.

Перший підхід навряд чи дасть в Україні істотний ефект, оскільки на сьогодні не склалося практики притягнення адвоката до відповідальності за вчинення досліджуваних різновидів порушень законодавства про рекламу. Окрім цього, на органи, які повинні це робити, покладено масу інших функцій, де контроль за рекламою адвокатів сприймається як другорядне, непрофільне завдання.

Оптимальним убачається посилення наглядової ролі органів адвокатського самоврядування. Сприймаючи своїх товаришів як конкурентів, адвокати пильніше слідкують за діями колег, краще знають їх інтелектуальні можливості, швидше дізнаються про порушення.

Доцільною є розробка переліку галузей спеціалізації адвокатів, встановлення механізму присвоєння найменування спеціалізованого адвоката

шляхом прозорої перевірки наявності в претендента достатнього й різнобічного досвіду в певній сфері.

Отримання найменування спеціалізованого адвоката має бути добровільним, але реально підтверджуваним високим рівнем його спеціалізації. Стандартно особа після видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю наділена правом іменуватися «адвокат» й практикувати в усіх галузях права. Якщо ж адвокат бажає мати конкурентну перевагу, зокрема, використовувати найменування, що свідчить про наявність у нього спеціалізації, то цілком логічно є необхідність її довести. При цьому довести фахівцям, колегам, які добре знаються на цих питаннях, а не клієнтам, частина яких схильна довіряти оманливій рекламі.

Окрім адвокатів, до складу комісії, утворених при КДКА, доцільно включити представників спеціалізованих державних органів (працівників Державної служби інтелектуальної власності України – до комісії з патентного права, Антимонопольного комітету України – до комісії з антимонопольного права тощо). Більшість членів комісії мають становити адвокати.

Достатність і різнобічність досвіду адвоката у певній сфері спеціалізації має визначатися на підставі набутих поглиблених теоретичних знань (закінчення спеціалізованого навчального курсу, захист дисертації тощо) та практичного досвіду в спеціалізованій галузі. Останній повинен об'єктивно не кількісно років (чимало осіб із адвокатським свідоцтвом не практикують або роблять це рідко), а числом проведених справ. Наприклад, для отримання найменування в межах спеціалізації «адміністративне право та процес» адвокат повинен надати правову допомогу в 130 випадках, із яких 70 судових справ, по 10 адміністративних справ зі спорів з відносин публічної служби; з приводу забезпечення громадського порядку та безпеки, сталого розвитку населених пунктів та землекористування, юстиції, реалізації податкової політики, публічної політики у сферах зайнятості населення та соціального захисту громадян, публічної фінансової політики.

Очевидно, що окремі категорії юристів на час отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю мають достатній спеціалізований досвід у певній сфері права. Йдеться про досвідчених слідчих і прокурорів, які добре обізнані в кримінальному праві (процесі). Колишній суддя адміністративного суду вочевидь досконало знає адміністративне право (процес), а його колега із суду господарської юрисдикції – галузі права своєї повсякденної спеціалізації. Тож доцільним є встановлення пільгового порядку набуття найменування спеціалізованого адвоката правниками, які мають п'ятирічний досвід роботи у відповідній галузі спеціалізації.

Інституційно оформлена спеціалізація суб'єктів надання адвокатської допомоги існує не в кожній державі. Загалом у цьому контексті сфор-

мовано два основні види спеціалізації: а) інституційно оформлена спеціалізація на рівні різних суб'єктів адвокатської професії, які наділені відмінним обсягом можливостей надання юридичної допомоги певних видів (баристери й соліситори в Англії та Уельсі тощо) або спеціалізація адвокатів у певній галузі права, що не супроводжується створенням усередині професії нових суб'єктів надання адвокатської допомоги, характеризуючись єдністю правового статусу всіх адвокатів (б).

На спеціалізацію адвокатів прямо впливають імперативні межі спеціалізації юристів. У низці англосаксонських країн відсутні нотаріуси, функції яких уповноважені виконувати соліситори. Баристери й соліситори в окремих випадках реалізують повноваження з кримінального переслідування, які в державах романо-германської правової сім'ї реалізують виключно юристи-держслужбовці (слідчі, прокурори).

Українське законодавство чітко відмежовує адвокатів від інших категорій юристів, прямо забороняючи адвокатам займатися нотаріальною практикою або суміщати адвокатську діяльність зі службою на посадах в правоохоронних органах (ст. 7 Закону). При цьому значний обсяг видів правової роботи в Україні може бути здійснений як адвокатами, так і юристами (приватними юрисконсультами тощо). Усередині адвокатури відсутній розподіл адвокатів на категорії з різним найменуванням і правовим статусом, що нами підтримується.

Є.В. Васьковський називав такий принцип адвокатури як відмежування правозаступництва від судового представництва [10, с. 162]. Із нашої точки зору ця засада є елементом принципу спеціалізації з огляду на наступне. На час написання Є.В. Васьковським своєї безсмертної праці в низці імперій Європи (Німеччина, Австро-Угорщина, Росія) правозаступництво було суміщено із судовим представництвом. Пропонуючи ідеальну модель із відмежування правозаступництва від судового представництва, яка на той час функціонувала у Франції, Англії, Бельгії тощо, наш видатний сіввічизник її невід'ємною складовою розглядав утворення двох різних, самостійних професій. По суті, йшлося про спеціалізацію суб'єктів із надання правової допомоги певного виду (правозаступництво, судове представництво).

Є.В. Васьковський, до речі, й сам визнає правозаступництво результатом спеціалізації знань [10, с. 143].

Покладення на одних правників підготовчої роботи, виконання дозволеного обсягу дій на попередніх стадіях судового провадження, а на інших – більш складних питань судового представництва у визначених категоріях спірних справ є нічим іншим, ніж предметною (функціональною) спеціалізацією, що отримала інституціонально-суб'єктне закріплення. Історично така спеціалізація нерідко переросла в спеціалізацію су-

дом й утворення перед судовими установами певного рівня окремих професійних асоціацій адвокатів.

Протягом століття, що минуло з моменту появи праці Є.В. Васьковського, обґрунтований ним принцип відмежування правозаступництва від судового представництва втратив своє значення й через природний хід історії. Якщо в XIX ст. правозаступництво було суміщено із судовим представництвом в Німеччині, Австро-Угорщині, Росії, окремих кантонах Швейцарії, то в XX і XXI ст. упали останні «бастіони», зокрема й ідеалізовані Є.В. Васьковським зразки Франції (законои 1971р., 1991 р. й 2012 р.) та Бельгії (1970 р.), дещо згодом аналогічні зміни відбулися в Італії (1997 р.), Нідерландах (2008) та інших країнах.

Ті ж сегментовані професії, що залишилися, у більшості своїй уже не вписуються в жорсткі рамки традиційного розподілу на правозаступництво й судове представництво. Так, наприклад, в Англії та Уельсі solicitors отримали право самостійно представляти інтереси клієнтів у більшості вищих судів королівства. Істотну конкуренцію їм почали складати дві нові юридичні професії - legal executives і licensed conveyancers.

Окрім Великобританії, де на правовому ринку найбільш активними залишаються barristers, solicitors, legal executives і licensed conveyancers, поліструктурність й дуалізм професії представлені в інших державах: abogado і procuradores в Іспанії, advocates і radca prawni у Польщі, advogados і solicitors в Португалії, advocates і legal procurators на Мальті тощо.

У країнах, де зберігся історично сформований суб'єктний розподіл праці між гілками правової професії, давно й наполегливо триває дискусія про їх злиття або ліквідацію «молодшого брата» (різноманітних аналогів французького avoue).

Цікавою в цьому плані є активізація полеміки в Іспанії щодо скасування інституту procuradores. Обґрунтовуючи необхідність його збереження, самі procuradores та їх прихильники наголошують на тому, що не можна розчерком пера ліквідувати професію, яка має 500 років історії. Звертається також увага на необхідність додаткових фінансових витрат на створення нової служби розсилки повідомлень учасникам судових процесів (в Іспанії цю функцію значною мірою реалізують procuradores – І.С.), вагомий щорічний внесок procuradores до ВВП Іспанії (800 млн. євро) й небезпеку втрати 50 тис. робочих місць в умовах, коли безробіття залишається головною проблемою, що турбує іспанців [11, с. 36, 66].

Очевидно, що аналогі чи асоціє не зможуть довго функціонувати як данина традиції й рано чи пізно поступляться місцем більш сучасним інституційним правовим моделям. Із цих причин висловлену Д. Курдельчуком пропозицію щодо впровадження на законодавчому рівні спеціалі-

зації адвокатів по типу англосаксонських країн [12, с. 16] навряд чи слід розглядати як актуальну й таку, що має історичну перспективу.

Висновки. Таким чином, зміст спеціалізації як принципу організації адвокатури полягає, по-перше, у зовнішньому відокремленні органів адвокатського самоврядування, що реалізують різні функції (представницькі, кваліфікаційні, дисциплінарні, контрольні-ревізійні тощо); утворенні й наданні організаційними формами адвокатської діяльності юридичної допомоги у визначених, окремих сферах правовідносин, та/або в інституційному відособленні декількох груп суб'єктів усередині адвокатської професії з наділенням їх різним обсягом можливостей надання правової допомоги певних видів; по-друге, у внутрішньому розподілі між структурними підрозділами (департаментами, практиками тощо) вказаних суб'єктів певних вузькопрофільних напрямів роботи, систематичному здійсненні конкретним адвокатом професійної діяльності в межах певної сфери правовідносин.

Використані джерела:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Luckham R. Imperialism, law and structural dependence: the Ghana legal profession / *Lawyers in the Third World: Comparative and Developmental Perspectives* / Edited by C. J. Dias, R. Luckham, D. O. Lynch, J. C. N. Paul. – Uppsala : Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 90-122.
3. Odenyo A. O. Professionalism and change: the emergent Kenyan lawyer / *Lawyers in the Third World: Comparative and Developmental Perspectives* / Edited by C. J. Dias, R. Luckham, D. O. Lynch, J. C. N. Paul. – Uppsala : Scandinavian Institute of African Studies, 1981. – P. 177-203.
4. Kumari K. The trends and level of urbanization in Eastern Uttar Pradesh / K. Kumari // *IOSR Journal of Humanities and Social Science*. – 2014. – vol. 19. – № 10. – ver. 8. – P. 60-64.
5. Fachanwaltsordnung (FAO) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.brak.de/w/files/02_fuer_anwaelte/berufsrecht/fao-stand-01-01-2015.pdf.
6. Specialisation des avocats - conditions d'accès. Guide pratique. – Paris : Conseil National des Barreaux, 2014. – 17 p.
7. Statistique sur la profession d'avocat: situation au 1er janvier 2012. – Paris : Ministère de la justice, 2012. – 44 p.
8. Règlement intérieur de l'ordre des avocats du barreau De Luxembourg : adopté par le Conseil de l'ordre le 9 janvier 2013 // *Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg*. – 2013. – № 39. – P. 558-575.
9. Law of Georgia on Advocates: adopted 20 June 2001 / Eastern partnership enhancing judicial reform in the Eastern partnership countries. Working group «Professional judicial systems». Project report «The Profession of Lawyer». – Strasbourg : Directorate general of human rights and rule of law, 2012. – P. 202-215.

10. Васьковский Е. В. Организация адвокатуры. Часть 2. Исследование принципов организации адвокатуры / Е. В. Васьковский. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1893. – 213 с.

11. Memoria Anual 2014. – Madrid : Consejo General de Procuradores de España, 2014. – 169 p.

12. Курдельчук Д. Інтерв'ю / Д. Курдельчук // Український адвокат. – 2007. – № 7. – С. 16.

Иваницкий С.А. Специализация как принцип организации адвокатуры

В статье проведено научное исследование специализации как принципа организации адвокатуры. Доказано, что содержание этого принципа заключается, во-первых, во внешнем обособлении органов адвокатского самоуправления, реализующих различные функции (представительские, квалификационные, дисциплинарные, контрольно-ревизионные и др.); предоставлении организационными формами адвокатской деятельности юридической помощи в определенных, отдельных сферах правоотношений, и/либо в институциональном обособлении нескольких групп субъектов в пределах адвокатской профессии с наделиением их различным объемом возможностей предоставления правовой помощи определенных видов; во-вторых, во внутреннем распределении между структурными подразделениями (департаментами, практиками) указанных субъектов определенных узкопрофильных направлений работы, систематическом осуществлении конкретным адвокатом профессиональной деятельности в рамках определенной сферы правоотношений. Определены виды и формы специализации в адвокатуре, а также факторы, влияющие на ее эффективность. Исследован зарубежный опыт специализации адвокатов. Сформулированы рекомендации по совершенствованию использования наименования специализированного адвоката в Украине.

Ключевые слова: *принцип, адвокатура, специализация, адвокатская деятельность, профессиональная ассоциация, правовая помощь.*

Ivanitsky S.O. Specialization as a principle of organisation of the legal profession

The article conducted research specialization as a principle of organization of the legal profession.

It is proved that the content of this principle is, first, the external separation of the advocacy self-regulatory bodies that implement different functions (executive, qualifications, disciplinary, audit, etc.); the provision of organizational forms of advocacy legal assistance in certain specific fields of law, and/or institutional separation of several groups of stakeholders within the profession by giving them various possibilities of providing legal assistance to certain species; secondly, in the internal distribution between the structural units (departments, practices) of the specified subjects of certain narrow areas systematic implementation of the specific lawyer professional activity within a particular sphere of legal relations.

It has been proven that the specialization covers both the scope of advocates' self-governing, and the scope of advocacy, the organization of work of the lawyer, bar associations.

Define the types and forms of specialization in the legal profession, as well as the factors influencing its effectiveness. Studied foreign experience of specialization of lawyers.

Made recommendations for improving the use of the name of a specialized lawyer in Ukraine. Was formulated the need to develop the list of branches of specialization of lawyers, the establishment of a mechanism of appropriation of the name of a lawyer specialized in a transparent check of the applicant sufficient and versatile expertise in a particular area.

Key words: *principle, legal profession, specialization, professional association, legal assistance.*

УДК 343.8

С.В. Лучко

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ПІСЛЯ ОНОВЛЕННЯ
УКРАЇНОЮ СВОЄЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ
(ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ)**

Статтю присвячено історико-правовому аналізу вивчення законодавчих актів, зокрема проаналізовано правове забезпечення функціонування кримінально-виконавчої системи після оновлення Україною своєї незалежності; подано опис нормативно-правових актів, покладених в основу побудови такої системи.

Ключові слова: *історико-правовий аналіз; законодавчий акт; правове забезпечення; кримінально-виконавча система; засуджені.*

Постановка проблеми. Важливо усвідомити, що кризові явища в місцях позбавлення волі, зокрема на рубежі оновлення Україною своєї незалежності 1990-1991 рр., загострення оперативної обстановки, що супроводжувалася зростанням рівня злочинності, збільшенням числа тяжких злочинів, у тому числі, захоплення заручників, групові непокори засуджених представникам адміністрації, привели до розуміння необхідності визначитися - чи відповідають вони меті та завданням державної політики у цій сфері, чинного законодавства, міжнародним стандартам поводження із засудженими, органи та установ виконання кримінальних покарань. Старі, традиційні методи управління місцями позбавлення волі, що базувалися на догриманні жорсткого режиму та суворих умов відбування покарання у вигляді позбавлення волі, усе менше сприяли утвердженню законності та правопорядку в установах виконання покарань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різні роки проблемами пенітенціарної діяльності займалися та продовжують займатися такі вітчизняні вчені як: В.А. Бадира, Є.М. Бодюл, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьо-